

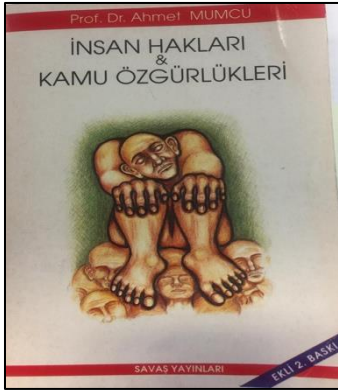
Buradaki faaliyetim hem Azerbaycan Milli Bilimler Akademisi, hem de Azerbaycan Devlet Pedagoji Üniversitesi tarafından yakinen takip ediliyordu. Bundan sonraki dönemde de Merkezde edindiğim bilgi ve birikimi hem bilim, hem eğitmenlik hayatımda uygulamaya, kendi ülkemde farklı etkinlikler düzenleyerek yaymaya çalışacağım.

HÜBAM ailesinin üyesi olabilmek, burada bulunmak hayatımın en anlamlı ve unutulmaz kısımlarındandı...

İnsan Hakları ve Kamu Özgürlükleri, Ahmet MUMCU

Çağrı Zeybek Ünsal

Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi
Tıp Tarihi ve Etik Anabilim Dalı, Araştırma Görevlisi

Prof. Dr. Ahmet Mumcu
Savaş Yayınları, Ankara,
Nisan 1994
(Yenilenmiş ikinci baskı)

Tarihin her döneminde farklı coğrafya, uygarlıklar, sosyal ve kültürel değerler içinde insanın değeri ve değerleri üzerine düşünülmüş ancak insan hakları ve özgürlükleri kavramlarının toplum

yaşamında yer edinmesi geç olmuştur. Prof. Dr. Ahmet Mumcu tarafından yazılan 1994 yılına ait bu eser, ilkçağ uygarlıklarından Cumhuriyet dönemi Türkiye'sine kadar uzanan tarihsel süreçte, insan hak ve özgürlüklerini, hukuksal ve siyasal yönleri ile ele alan bütünsel nitelikteki ilk eser olma özelliğine sahiptir.

Geneli gösterir şekilde ve sade bir dille yazılan eser beş bölümden oluşmakta, giriş bölümünde kavramsal açıdan hak ve özgürlük kavramlarının anlamı, birbirleri ile olan ilişkisi açıklayıcı bir şekilde ortaya konmaktadır. Örnek Anayasalar ile bu kavramlar arasındaki ilişkiyi açıklayan yazar, iki kavramın birbirinden farklı kelimelermiş gibi kullanılmasına rağmen özünde aynı olduğunu savunmaktadır (s.20).

İnsan düşüncesinin ne kadar özgür olduğu ve hukuksal açıdan mutlak özgürlükten söz edilip edilemeyeceği konusu da yazarın önem verdiği ve eser boyunca sıklıkla göndermede bulunduğu bir konudur (s.17). Özgürlük ve hakkın aynı öze sahip olduğunu dile getiren yazar, hak

kelimesinin en doğru tanımının Kant tarafından yapıldığını düşünmektedir (s.20-21). Burada Kant'ın tanımına yer vermek yerinde olacaktır. Kant'a göre hak, "*bireyin diğer bireylerle bağdaşabilir özgürlüğüdür*". Mumcu'ya göre ise hak, hukuk düzeninin kişilere tanıdığı yetkidir (s.21). Yazar, temel hak ve özgürlüklerden dernek kurma hakkı gibi haklardan bazılarını insan haklarından ayırmakta, farklı nitelikte olduğunu düşünmektedir (s.24).

Birinci bölüm, ilkçağ, ortaçağ ve yeniçağa ayrılarak insan haklarının düşünsel ve tarihsel kökeninin ne olduğuna, nasıl doğup geliştiğine ilişkin bir araştırmayı içermektedir. Yazar bu bölümde, Mezopotamya'da Sümerlerin ilk devlet ve hukuk düzenini kuran kavim olduğundan söz etmekte, Sümerlerin kendilerinden sona yaşayan kavimleri etkilemesinin önemine vurgu yapmaktadır. Dinin egemen olduğu Ortaçağdaki gelişim sürecine bakıldığında insan hakları ve özgürlüklerin devlet tarafından korunmasının ancak kilise buyrukları çerçevesinde ve o ölçüde mümkün olduğu belirtilmiştir (s.50-51). Ortaçağın hemen ardından İslamiyet'te köleliğin kabul edilmesi ile birlikte eşitlik, adalet ve özgürlük kavramlarının nasıl işlendiğine değinilmiştir. 15. yy ile başlayan yeniçağda ise, Batı'nın bu döneme nasıl girdiği ve dönem özellikleri ile birlikte insan hakları ve özgürlükleri konusunda bazı filozofların görüşlerine yer verilmiştir. Bu filozoflar arasında Niccolo Machiaveli, Hugo Grotius, Thomas Hobbes, John Locke ve Montesquieu bulunmaktadır. Jean Jacques Rousseau da doğuştan eşitlik ve aynı haklara sahip olma görüşünü ortaya atması nedeni ile önemli kabul edilmiştir. Yazar, İngiltere'de bu dönem içinde Magna Carta Libertatum'un (1215) ilanını ilk özgürlük fermanı ve olağan dışı benzeri görülmemiş bir olay olarak nitelendirmektedir.

İkinci bölüm, insan hakları ve kamu özgürlüklerinin Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'nde kurulması süreci sonrasında nasıl yayıldığını aktarmakta, 19. yy' daki Anayasa hareketleri karşılaştırmalı olarak değerlendirilmektedir. ABD'nin kuruluşu, insan hakları ve kamu özgürlüklerinin ilk kez hukuksal düzeyde belirmesi ve devlet yapısı içine konulması insan hakları tarihinin en önemli aşamalarından biri olarak görülmektedir. ABD'nin İngilizlere karşı 1773 yılında başlattığı bağımsızlık savaşı sonrasında Virginia Haklar Bildirisi yayımlanmış ve bu metin ABD'nin anayasal kökenini oluşturmuştur. Yazara göre, Amerika'da yaşanan bu gelişmelerin arkasından yaşanan Fransız ihtilali ve İnsan ve Yurttaş Hakları Demeci (27 Ağustos 1789) 20. yy insan hakları bildirilerinin temelini oluşturmuştur. Mumcu, bu bildirinin Virginia'da duyurulan metin ile benzerliğinin çok olduğunu ancak daha kesin ifadelerle sahip olduğunu düşünmektedir. Yazar, Fransız ihtilalinin evreleri üzerinde durmamış, bildiri metnine ve insan tarihindeki yerine ağırlık vermiştir.

Immanuel Kant, özgürlük tanımı ile yazar açısından çok önemli bir yere sahip görünmektedir. Yazar, Kant'ın özgürlük tanımını ustaca yaptığı sorgulama sonucunda elde ettiği, sorgulama sonrasındaki mantık değerlendirmesini en iyi yapan filozof olduğu düşüncesindedir. Yazar aynı zamanda, 19. yy Anayasa hareketlerinin izini sürmüş, insan hak ve özgürlüklerine egemen olan temel felsefelerden söz etmiştir.

Eserde insan haklarının uluslararası alandaki uygulamaları 20. yy' da I. ve II. Dünya Savaşları sırasında ve sonrasındaki gelişmeler bağlamında ele alınmaktadır. Yazar çalışmasında insan hakları konusunda Birleşmiş Milletler (BM) ve Avrupa'daki çabalara ayrı ayrı yer vermiş, insan hakları ile ilgili BM bildirimleri ile Avrupa Sözleşmeleri listelenmiş ve haklarında kısa bilgiler verilmiştir. Mumcu'ya göre, insan hakları ve bireysel özgürlükler doktrin ve uygulamalarının başladığı dönem yeniçağ olmuş, yakınçağda iyice gelişmiştir.

Üçüncü bölümde, insan hakları ve kamu özgürlükleri daha detaylı şekilde sunulmuş, iç hukuklarda insan haklarının düzenlenme biçimi, korunması için oluşturulan mekanizmalar ve sınırlanmasındaki sorunlar anlatılmıştır. Devletlerin iç hukuklarında insan haklarını nasıl düzenledikleri Amerika ve Almanya örnekleri üzerinden değerlendirilmiştir (s.142-143). Türkiye'de de Cumhuriyet'in ilk yıllarında insan haklarına nasıl yaklaşıldığı ve yasalardaki ele almış biçimi Anayasaların tarihsel gelişim süreçleri ile birlikte verilmiştir. Yazara göre, insan hakları kavramı pek çok ülkenin temel anayasalarına tarihsel uygulama gelişimine paralel olarak II. Dünya Savaşı'ndan sonra girmiştir (s.144).

Mumcu bu bölümde insan hakları tanımını şu şekilde yapmaktadır: **“İnsan hakları, doğrudan doğruya insanın bedensel ve ruhsal yapısından kaynaklanan ve bundan dolayı kuramsal da olsa sınırlanamaması gerekli haklardır.”** (s.144) Geriye kalan temel serbestlikler de kamu özgürlükleri olarak kabul edilmektedir. Yaşam hakkı, beden her türlü saldırıdan uzak kalması hakkı, eşitlik, insanın maddi ve manevi varlığını geliştirme hakkı, insanın siyasal ve toplumsal hakları, insanın bedeni üzerindeki haklar başlığı altında incelenmiştir. Yazara göre bu haklar arasındaki yaşama hakkı mutlaktır ancak bu hakkın kullanılması için maddi koşulları sağlama ödevi devletlere aittir. Devletler bu imkânları sağladığı ölçüde sorunlarla mücadele edebilirler. Bu bağlamda, yaşama hakkı ile ilgili olarak Türk hukukundaki düzenlemelere de yer verilmiştir.

Kamu özgürlükleri başlığını taşıyan bölümde, özgürlük insanın doğasında bulunan, hakkın verdiği hukuksal bir durum olarak tanımlanmıştır. Yazara göre bu durumun özü de serbestliktir (s.159). Demokrasinin gerekliliğine sık sık değinen Mumcu açısından demokrasiler, eşitlikçi, özgürlükçü ve çoğulcu rejimlerdir. İnsan haklarının ve

özgürlüklerinin yaşaması için temel koşul da devletlerin demokrasinin temel niteliklerini tanınmasıdır (s.159). Bu bölümde kamu özgürlüklerinin çeşitleri de sayılmış, özgürlüklerin esas niteliklerini anayasalarda kazandıkları görüşü paylaşılmıştır. Siyasal özgürlükler, kişisel yaşama ilgili eğitim-öğretim özgürlüğü gibi özgürlükler, ekonomik ve sosyal özgürlükler ve bu özgürlüklerin sınırlandırılmasında uyulacak kurallar da ayrıca belirtilmiştir (s.171).

Dördüncü bölüm, Türkiye'de insan hakları ve kamu özgürlüklerinin tarihsel gelişimine ayrılmış, Türklerin İslamiyet'i kabul etmesinin öncesi ve sonrasında, Osmanlı devletinin sona ermesine kadar olan dönemde ve 1980 yılına kadar yeni kurulan Türk devletinde bu konudaki yaklaşımların nasıl olduğu irdelenmiştir. Bu bölümde, Tanzimat ve Islahat Fermanı'nın getirdikleri, Kanun-i Esasi'nin hazırlanma süreci ve genel yapısı hakkında bilgi verilmiştir. Mumcu, barışın gerçekleşmesinin insan haklarının bütün akıllarda, vicdanlarda yer edip adil biçimde uygulanmasıyla mümkün olduğunu dile getirmektedir. Türk siyasi tarihi açısından gelişim evrelerini aktaran yazara göre bugün insan hakları, demokratik yapı, özgürlükler konusundaki geldiğimiz noktaya Tanzimat hareketi neden olmuştur (s.193). Bunun nedeni, Tanzimat Fermanında insan haklarının temelini oluşturan yaşama, onur gibi ilkelerle, mülkiyet hakkının kesin güvence altına alınmasıdır (s.194).

İlk Anayasa olan Kanun-i Esasi'nin yapısı ve içeriğindeki özgürlükleri de değerlendiren yazar, insan hakları hukuku gelişim tarihindeki basamakları sırası ile vermiştir. 1876 yılındaki Anayasa iyi niyetle uygulanmış olsaydı, Türkiye'nin demokrasi hedefine daha hızlı ulaşmış olabileceğini savunmaktadır. Padişahın yetkilerini değiştiren anayasal düzenlemelerin de tarihsel izleri takip edilmiş, egemenliğin halka devredilme süreci esere yansıtılmıştır. Meclis-i Mebusan'ın yetkilerinin genişletilmesi yazar açısından önemli bir yenilik olarak nitelendirilmiştir.

Mumcu'ya göre, II. Meşrutiyet döneminden 1980 yılına kadar bir demokrasi kültürü oluşmamıştır. Osmanlı devlet yapısı ve sonrasında bu yapıdaki değişiklikler de egemenliğin Osmanlı Hanedanı'ndan halka geçirilmesi aşamalarının tarihteki iz düşümü ile açıklanmıştır. Osmanlı Devleti'nin yıkılmasından sonra, Türkiye'nin anayasal hareketlerini kapsayan 1921, 1924 ve 1961 yasalarının hazırlanma süreçleri, yapıları ve içeriğindeki kamu özgürlüklerine de yer verilmiştir.

Beşinci ve son bölümde, 1980 askeri müdahalesi ve sonraki gelişmeler dikkate alınmış, insan hakları ve kamu özgürlüklerinin Türkiye'de geçirdiği son değişiklikler ve bundan sonraki dönemde Türkiye'de nelerin yapılabileceği üzerine düşüncelerini paylaşan yazar, 1982 Anayasasının maddelerini de detaylı şekilde

eleştirel bir bakış açısı ile değerlendirmiştir. Eserin genelinde olduğu gibi bu bölüme de Türkiye'nin siyasi tarihi ışık tutmuştur.

Yukarıda söz edilen Anayasalardaki insan hak ve kamu özgürlüklerine ne şekilde yer verildiği her dönemin siyasi yapısına göre tarihi açıdan ele alınmıştır. İnsan hakları ve kamu özgürlüklerini düzenleyen iç hukuk kaynakları kısaca tanıtarak, son Anayasa özgürlüğün sınırına özgürlüğün kendisinden daha fazla özen gösterildiği gerekçesiyle eleştirilmiştir.

Kitabın son bölümünde, insanın doğasına yapılan vurgu dikkati çekmekte, yazar insanın yaratılış gereği kendi çıkarlarına öncelik sağlamaya özgü bir yapısı olduğundan söz etmektedir. İnsan doğasında gizli bir iyilik yanı bulunduğu görüşü de yazar tarafından savunulmakta ise de bu özelliğinin arada kendini hissettirdiği belirtilmektedir (s.360). Bunun yanı sıra, Batılı toplumlarda insan hakları yaklaşımının çifte standardına dikkat çeken yazar, köleliğin devam ettiği ülke örnekleri gibi örnekler üzerinden bu çabayı derinlemesine sorgulamaktadır.

Türk kültürünün de insan haklarını merkeze alan yapısı Orta Asya Türkleri ve sonrasındaki devlet geleneklerinde öne çıkarılmış, insan hakları kavramının Türkler için yeni bir kavram olmadığı belirtilmiştir. Bu da tarihte İslamiyet öncesi Türk topluluklarının yapıları, Orta Asya Türklerinde kölelik sisteminin olmayışı, eşitlik anlayışı ve devlet geleneği ile açıklanmaktadır (s.367).

Özetle, kitapta, insan hakları ve özgürlüklerinin 2. Dünya Savaşı'nın ardından nasıl doğup geliştiği, hukuksal ve siyasi niteliklerinin günümüzde aldıkları biçimler ve uygulanabilirlik derecelerine genel bir çerçevede değinilmiştir. Osmanlı Devleti'nin devlet yapısından ve padişah dönemlerinde bu konudaki gelişmelerden söz edilerek, Türk siyasi hayatının gelişiminde zemin olan anayasal yapılar ve tarihsel olaylar derlenmiştir. Türkiye'nin tek partili dönemden demokrasiye geçiş süreci de Atatürk'ün bu yönde attığı adımlar doğrultusunda aktarılmıştır. Aynı zamanda Türkiye'nin sosyal politika tarihi ile ilgili kaynaklardan da hareketle sosyal hakların gelişimi irdelenmiştir.

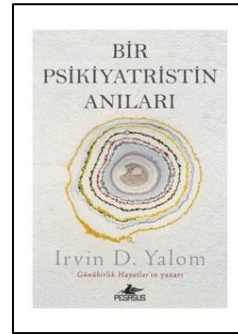
Yazarın eserin tamamında laik, demokratik toplumun gerektirdiği ilkelere uyumluluk bakış açısı ile insan haklarının gelişim sürecinin izini sürdüğünü söylemek mümkündür. Mumcu'ya göre, insan haklarının yaşamasını sağlayan devlet rejimi demokrasi, kamu özgürlükleri de insan haklarının tamamlayıcısıdır. Bu özgürlükleri insanlara sağlayacak olan devletin de insanları bu özgürlüklerden yarandıracak ekonomik, hukuki ve siyasi güce sahip olması, bu gücün de sürdürülebilir olması gerekmektedir.

İnsan haklarının ilk oluşum aşamasını, tarihsel ve siyasi olay örüntüleri içinde Türkiye'deki gelişim sürecini anlatan ve bütünsel bir pencereden görme imkânı sunan bu eserin insan hakları ile ilgilenen tüm okuyucuların keyifle okuyacağı çok önemli ve değerli bir eser olduğunu düşünüyorum.

Bir Psikiyatristin Anıları, Irvin D. YALOM

Şükrü Keleş

Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi
Tıp Tarihi ve Etik Anabilim Dalı, Öğr. Gör. Dr.

'Bir Psikiyatristin Anıları'

Çev: Elif Okan Gezmiş,

Pegasus Yayınları (2017), 398 sayfa

Yöntem, bir plana göre izlenen dizgesel bir yol olarak kabul edilebilir. Yöntembilim olarak da bilinen metodoloji, mevcut yöntemlerin incelenmesi, yeni yöntemlerin araştırılması, ilkeler

geliştirmesi çalışmalarını da kapsamaktadır. Bu bağlamda tıp tarih yazımında seçili kaynakların işlenmesi önem kazanmaktadır. Bu yazıda biyografik eserlerin de tarih yazımına katkı sunabilecek kaynaklar arasında yer alabileceği düşüncesinden hareketle yakın dönem psikiyatri tarihine ışık tutabilecek bir eser hakkında kısaca bir değerlendirme yapılacaktır.

Irvin D. Yalom, hem kuramsal hem de kurmaca eserleri ile ülkemiz okurları tarafından bilinen bir yazardır. "Aşkın Celladı ve Diğer Psikoterapi Öyküleri", "Annem ve Hayatın Anlamı", "Bağımlanan Terapi: Yeni Kuşak Terapistlere ve Hastalarına İki Mektup" ve "Grup Psikoterapisinin Teori ve Pratiği" başlıklarını taşıyan kuramsal çalışmaları psikiyatri alanı öncelikli olmak üzere ilgili alanlarda referans kitaplar olarak yararlanan eserler arasındadır. "Divan" ve "Nietzsche Ağladığında" adlı kurmaca yapıtlarında ise felsefe tarihinin izi sürülebilir; ayrıca bu romanların psikoterapinin gelişimine yönelik alternatif tarih kurgusuyla da dikkat çektiği söylenebilir.

Dilimize Pegasus Yayınları tarafından 2017 yılında kazandırılan 'Bir Psikiyatristin Anıları' adlı son kitabı, yazarın psikiyatri alanına yaptığı katkıların yanında verimli bir akademik yaşam hakkında da bilgiler içermesi açısından dikkate alınmayı hak ediyor. Üretken bir akademik yaşam için meslektaşlar arası işbirliğinin önemi ve zamanın akılcı planlanmasına yönelik tavsiyeler kitabın ardıl alanında okurun ilgi gösterebileceği boyutlar arasında.